

nes alias creaturas præter intellectuales; non enim alia ratione illas omisisse videtur, et de solis intellectualibus quæstionem movet, nisi quia supponit, Angelum non diligere alias creaturas naturali dilectione; quod potest in hunc modum explicari. Nam duplex est amor, ut dixi, scilicet amicitiae, et concupiscentiae. Prior non habet locum circa creaturas ratione carentes, teste Aristotele, 8 Ethic., c. 2, D. Thoma, 1, contr. Gent., c. 91, et dixi in relectione 1, de libertate divinæ voluntatis, sect. 2, num. 16. Et illa dilectio naturalis, qua unus Angelus alios amat, et hominem, circa res cæteras locum non habet. Solo ergo amore concupiscentiae potest Angelus hujusmodi res diligere. Hic autem amor non est Angelo ullo modo necessarius, aut naturalis: quia extra Deum nihil sibi ex necessitate aliqua, seu naturaliter amat, quia a solo Deo naturaliter pendet, et cum illo solo potest esse beatus. Et ideo res irrationales, quas solo amore concupiscentiae potest diligere, non naturali amore, sed pure electivo diligit. Imo quatenus alios Angelos amore concupiscentiae diligere potest, non naturali amore, sed electivo diligit, propter eandem rationem. Dices, necessarium omnino videri, ut omnis amor electivus ex aliqua inclinatione naturali procedat: nam, ut dixit D. Thomas, 1 p., q. 60, in dict. art. 2: *Naturalis dilectio principium est electivæ, quia semper id, quod pertinet ad prius, habet rationem prioris.* Ergo repugnat aliquam dilectionem ita esse electivam, ut non sit aliquo modo naturalis. Respondeo, id verum esse de inclinatione naturali ad bonum in communi, vel ad propriam beatitudinem. Nam sine dubio omnis amor concupiscentiae ab hac inclinatione procedit, sed nihilominus talis amor non semper est ex peculiari inclinatione naturali ad tale objectum, seu ad talem rem determinatam, quod requiritur proprie ad amorem naturalem, ut explicavi.

6. *Solvitur objectio contra dicta in n. 2 et 3.* — Potest vero objici contra dicta, de amore unius Angeli erga alios, quod D. Thomas asserit, d. a. 4, q. 60, ad 3, hujusmodi amorem non posse ab Angelis malis removeri, *quin dilectionem, inquit, naturalem habeant ad alios Angelos: in quantum cum eis communicant in natura.* Respondeo, hæc verba non esse intelligenda de amore elicitio, sed de naturali inclinatione, hæc enim sola ab eis removeri non potest, actus autem elicitus potest non haberi, imo et contrarius adesse potest, ut dixi. Vel si intelligantur de actu elicitio, intelligenda sunt

non absolute, sed conditionaliter, sed hypothetice: ut indicant verba illa, *in quantum communicant in natura.* Nam si unus Angelus velit actum voluntatis habere circa alium, quatenus in natura secum convenit, hanc præcisam rationem spectando, non potest circa illam versari, nisi diligendo, et ita non potest ab illo separari dilectio, ex suppositione quod velit circa tale objectum sub tali præcisa ratione operari. Absolute autem potest removeri, quia potest objectum illud, non ita præcisum, sed ut in re habet alias conditiones adjunctas, considerare, et hoc tantummodo per voluntatem circa illud versari, sic enim non solum non amare, sed etiam odisse poterit.

7. *Utrum Angelus unus naturaliter magis diligit quosdam Angelos, quam alios.* — *Triplex sumi potest major illa dilectio.* — *Respondetur in primo sensu.* — Ultimo solet hoc loco interrogari, an illo naturali amore, quo unus Angelus alios diligit, sit aliquis ordo, id est, an Angelus naturaliter plus diligit quosdam Angelos, quam alios, et an perfectiores, vel similiores magis diligit. Comparari autem solent amores, vel in bono voluto alteri, vel in modo intentionis, vel in modo appretiationis, qui explicatur per hanc comparisonem, si unum esset dimittendum, a quo difficilius removeretur voluntas. Quantum ad primam comparisonem res est clara, quia hoc modo perfectiores diliguntur magis. Quia sic magis diligere, non est nisi majus bonum alteri diligere, naturali autem dilectione majus bonum amatur perfectiori Angelo, quia amatur illi perfectio naturalis, quæ in illo major est. Et sic Angelus magis diligit perfectiores se, quam seipsum, quia meliorem naturam, et perfectionem naturalem majorem illis vult. Verum est, in bonis accidentalibus, et adventitiis posse plura sibi diligere, vel etiam aliis. Sed hoc magis pertinet ad amorem electivum, quam ad naturalem.

8. *In secundo sensu.* — *In tertio sensu.* — De modo intentionis, quidam dicunt Angelum magis se, quam alios, et inter alios magis sibi similiores, quam perfectiores, quia ad se magis inclinatur, et consequenter etiam ad illos, qui majorem unitatem cum illo habent, et in hac unitate naturalis hic amor fundatur. Sed in hac conditione amoris non existimo esse ullum ordinem, quia Angelus naturaliter inclinatur ad operandum toto conatu, dum autem operatur toto conatu, cum æquali intentione operatur, et ideo non minori intentione diligit alios, quam se, nec inter alios magis si-

miles, aut perfectos quam cæteros. Item variatio in intentione non sumitur ex objecto, et consequenter, nec ex dignitate, vel alia conditione ejus, sed sumitur ex conatu potentiae, quæ potest cum æquali circa majus, et minus objectum operari, et Angelus toto conatu operatur, quantum est ex se, nisi aliunde impediatur. In tertia item comparatione aliqui dicunt Angelum magis diligere similiores, propter rationem factam, quibus favet D. Thomas, dict. art. 4, ad 2. Sed oppositum fortasse probabilius est, quia perfectio objecti majoris æstimationis est: unde cum dicit D. Thomas id magis amari, quod est similius, intelligendum est cæteris paribus. Eo vel maxime quod iste amor ita est naturalis, ut sit etiam rationalis: at secundum rectam rationem magis amandus est, qui est perfectior in natura, ergo ad hoc etiam ratio naturalis inclinatur. Denique potissima convenientia inter Angelos est in gradu intellectualis naturæ, et secundum illum magis gaudet inferior societate superioris, quam æqualis, et melius esse judicat, ut ille existat, ergo naturaliter etiam magis ad illum inclinatur.

CAPUT VII.

UTRUM VOLUNTAS ANGELI IN SUA PURA NATURA SPECIFICATA SIT LIBERA QUOAD SPECIFICATIONEM INTER BONUM HONESTUM, ET MALUM ILLI CONTRARIUM, SEU TURPE; ID EST, AN SIT LIBERA AD ELIGENDUM UTRUMQUE, ET AD PECCANDUM CONTRA RECTITUDINEM NATURALEM.

1. *In voluntate angelica datur necessitas aliqua quoad specificationem.* — *Datur item libertas.* — In superioribus capitulis explicui libertatem Angeli, ut opponitur necessitati quoad exercitium: et obiter aliquem modum necessitatis quoad specificationem majorem, vel minorem attigimus, non tamen omnem indifferentiam voluntatis angelicæ, necessitati quoad specificationem, oppositam satis declaravimus, et ideo aliquid in præsentem addere necesse est. In quo duo ut certa supponere possumus. Unum est, dari in voluntate Angeli necessitatem aliquam quoad specificationem, vel simpliciter, ut circa bonum in communi, vel secundum quid, ut circa quædam particularia bona de se valde connaturalia, seu convenientia naturæ, ut satis expositum est. Alterum est voluntatem Angeli esse liberam quoad specificationem, et omni modo, in dilectione boni honesti particularis, quando illud

non est connaturale, nec ex peculiari naturæ inclinatione procedit. Hoc enim genus indifferentiæ, ac libertatis circa aliqua objecta ad integram libertatem voluntatis necessarium est, ergo maxime circa bona honesta, quæ sunt maxime propria voluntatis, ut voluntas est. Nam si inter hæc bona hujusmodi indifferentiam non haberet, nulla esset ratio cur illam circa alia possideret. Denique a fortiori ex dicendis hoc amplius constabit. Quin potius addimus, suppositum hoc verum esse, sive tale bonum ametur per modum finis particularis per se honesti, ut est contemplari, orare, benefacere alicui, vel quid simile, sive ametur tanquam medium utile ad talem finem, quando inter plura talia media electio fit. Nam licet in hac electione maxime locum habeat absoluta indifferentia ab omni necessitate quoad specificationem, tam simpliciter, quam secundum quid, nihilominus eadem in intentione particularis finis invenitur, quia in illa electio unius præ alio invenitur, esto non sit proprie electio propter aliud: quamvis etiam hæc virtute participetur, quatenus illud particulare bonum est pars boni communis, quia pars virtute propter totum amatur.

2. *Titulus quæstionis inculcatur.* — His ergo suppositis superest quæstio an voluntas Angeli sit ex natura sua omnino determinata quoad specificationem ad bonum honestum in communi, ac proinde non possit velle aliquid turpe relicto honesto, quod est quærere, an voluntas Angeli natura sua deficere non possit in moribus, ut pura ratione naturali regulantur, nec peccare, sed sit ἀναμάσθητος ut Græci Patres vocant, id est, impeccabilis. Quam quæstionem solent tractare theologi disputando de peccato Angelorum, quia vero communis est bonis Angelis, et ad naturalem eorum conditionem explicandam spectat, hujus loci propria visa est. Quocirca maxime præ oculis habendum est, hic non esse sermonem de Angelo in omni statu, nec de potestate peccandi contra præcepta supernaturalis ordinis, si ad illum eleveur, nam de illo statu infra tractandum est, et nunc supponimus Angelos de facto potuisse sic peccare: nam multi peccaverunt, et reliqui non peccando meruerunt, unde eandem potestatem peccandi habuerunt, quod de Angelis creatis est certum: quid vero de possibilius creaturis dicendum sit, postea inquiremus. In præsentem autem loquimur de Angelo in sola, ac pura natura spectato, et per naturalem cognitionem ac rationem operante, de quo longe diversa est ratio, quia naturalis co-

gnitio est regula magis proportionata voluntati in sua natura spectata. Et in hoc puncto nihil est revelatum: nec videtur aliquid certo colligi ex revelatis, et ideo variæ sunt theologorum opiniones.

3. *Prima opinio affirmans.*—Prima affirmat esse natura sua ita rectum in naturalibus, ut in eo ordine deficere non possit peccando, aut eligendo turpe, relicto honesto, ac proinde inter bonum honestum, et contrarium malum esse determinatum ad unum quoad specificationem. Ita opinatur Durandus, in 2, dist. 5, quæst. 1, num. 6, et dist. 23, quæst. 1, n. 7 et 8. Sequitur Capreolus in 2, dist. 2, art. 3, ad argumenta Durandi, et Cajetanus, 1 part., quæst. 63, art. 1, § *Circa consequentiam*, et idem sentit Ferrariensis, 3, contr. Gent., cap. 109, parum a principio, et inclinant plures moderni interpretes D. Thomæ. Et allegatur idem Doctor Sanctus. Quia in 1 part., q. 63, art. 1, in 3 argum., objecerat, non posse Angelum peccare, quia naturaliter diligit Deum. Respondet autem, naturale quidem esse Angelo diligere Deum ut auctorem naturæ, supernaturaliter autem converti ad Deum secundum quod est objectum beatitudinis, a qua averti potuit peccando. In qua solutione concedere videtur, non potuisse Angelum averti a Deo, ut auctore naturæ, ac proinde nec peccare in naturalibus. Et ita explicat in articulo tertio, peccatum Angeli per hoc, quod appetit ultimum finem, ad quem virtute suæ naturæ poterat pervenire, advertens suum appetitum a beatitudine supernaturali. Capreolus etiam illum allegat in quæst. 16, de Verit., art. 2. Ibi tamen solum explicat peccatum Angeli per ordinem ad divinam regulam, a qua potuit deficere, quia potuit illam non considerare: non loquitur autem expresse de regula supernaturali, in solutione tamen ad quartum id indicat. Et eodem modo procedit 3, contr. Gent., cap. 110, respondendo ad argumenta capituli 108.

4. *Primum fundamentum propositæ opinionis.*—Ratione etiam fundatur hæc sententia primo, quia voluntas non potest deficere peccando, nisi præcedat in intellectu aliquis defectus erroris, vel inconsiderationis: sed in intellectu Angeli nullus defectus præcedere potest in cognitione rerum naturalium, ergo nec in ejus voluntate potest esse peccatum in tali materia. Major supponitur a dictis auctoribus ut certa, et ostenditur in 1, 2, in tract. de Peccatis. Minor autem videtur sequi ex dictis in libro præcedenti. Nam Angeli

naturaliter, vel actu considerant omnia naturalia, quæ cognoscere possunt, ut quidam volunt, vel saltem quando aliquam rem naturalem considerant, perfecte illam intuentur cum omnibus proprietatibus, et circumstantiis ejus sive in ordine ad cognitionem tantum, sive in ordine ad operationem illam contemplantur. Ergo quoties appetunt rem naturalem, sine defectu erroris vel inconsiderationis intellectus illam appetunt, ergo non possunt in tali appetitu præcise spectato peccare.

Secundum.—Secundo Angelus naturaliter amat Deum super omnia, et necessario etiam quoad exercitium, ut est probabile, ergo saltem secundum illam sententiam non potest peccare in materia pure naturali. Probatur consequentia, quia omne peccatum est contrarium divino amori, ergo stante amore Dei super omnia impossibile et simul cum ipso esse peccatum, sed ille amor semper adest, ergo.

Tertium.—Tertio argumentatur Durandus quia corpora cœlestia in suo ordine ita sunt constituta, ut in sua naturali operatione deficere non possint, ergo et Angeli in suo ordine cum eadem perfectione, servata proportione, conditi sunt. Probatur consequentia, quia sicut cœlestia corpora sunt in supremo gradu corporum, ita Angeli in supremo gradu spirituum constituti sunt.

Quartum.—Quarto argumentari possumus, quia potuit Deus facere naturam, quæ nec peccare posset, nec vellet saltem in naturalibus. Ita enim ex Augustino, lib. 2 Gen. ad litt., cap. 7, refert Magister 1, dist. 44, c. 2. Ergo verisimile est talem fuisse angelicam. Probatur consequentia, tum quia natura angelica est in supremo gradu substantiarum possibilium, tum etiam, quia credibile est fecisse Deum gradus rerum in omni genere perfectiores.

5. *Secunda opinio extreme contraria.*—Secunda opinio extreme contraria dicit, Angelum in naturalibus non solum peccare posse, sed etiam non posse non peccare intra naturalem statum, et in ordine ad suum finem naturalem: si solis sui liberi arbitrii viribus, sine speciali gratiæ auxilio operari relinquatur. Hanc sententiam indicavit P. Vasquez in hac materia 1 p, q. 60, in Comment., a. 5, et eam consummavit 1, 2, disp. 192, cap. 3, n. 18 et 19. Illamque tenet Gregorius, 2, d. 29, q. 1, art. 1, concl. 2, ubi de homine in statu innocentiae loquitur. Sed in secunda probatione conclusionis sermonem extendit ad Angelos, et

adducit Augustinum 12, de Civit., cap. 9, dicentem, non posse Angelos a Deo creatos se efficere bonos sine auxilio Dei, quod ipse de speciali auxilio gratiæ intelligit. Unde colligit, deficiente illo auxilio non potuisse esse bonos, sed malos. Et ad hunc modum adducit alia testimonia Augustini loquentis de hominibus, nam videtur eadem ratio. Et ita in hoc eodem modo de Angelis et hominibus loquitur Fulgentius, l. 2, ad Transmundum, c. 2 et 3. Rationem non affert Gregorius. Vasquez autem in hoc solum fundatur, quod voluntas angelica cum sit indifferens, et libera, pendet in sua bona operatione a cogitatione, et excitatione intellectus congrua ad sic volendum: hæc autem cogitatio quod sit congrua, vel non sit ad bene operandum, non est in manu ejus, sed a Deo præveniente pendet, Deus autem non tenetur magis dare cogitationem congruam, quam non congruam, et ideo quando dat congruam, specialem gratiam fecit, ergo sine tali auxilio non posset Angelus non peccare. Quam rationem, et plures alias latius ipse locupletat in 1, 2, disp. 189, putatque omnes eodem modo, de Angelis, ac de hominibus in quocumque statu procedere.

6. *Media et vera sententia.*—*Prima conclusio.* Probatur primo ex ratione Patrum. — Media tamen sententia vera est, ac dicendum primo, Angelum ita esse naturaliter liberum quoad specificationem ad bonum, vel malum morale intra ordinem naturæ volendum, ut in naturalibus peccare possit, si velit: ita docuit expresse Scotus, in 2, dist. 23, qu. unic., et Paludius 41, dist. 50, qu. unic., nu. 20. Malonius, in 2, dist. 6, disp. 1. Et de facto idem supponunt Ochamus, Gabriel, et alii infra citandi libro septimo, qui licet dicant posse Deum facere voluntatem rationalem impeccabilem, si faciat non liberam, non tamen posse facere liberam, et impeccabilem. Supponunt autem, omnes Angelos de facto creatos liberam habere voluntatem, et consequenter posse peccare in sua pura natura, et libertate considerati. Alii vero theologi, qui in universum, et absolute negant posse creaturam rationalem esse impeccabilem, indistincte loquuntur de peccato contra legem naturalem, vel supernaturalem, et ita huic favent sententiæ. Et eodem modo favent Patres dicentes creaturam esse peccabilem, eo ipso, quod ex nihilo facta est. Nam illa ratio etiam in Angelo creato in puris naturalibus locum habet, nam ex nihilo esset creatus, ergo mutabilis, et defectibilis in suo ordine, et gradu. Eo vel maxime quod funda-

mentum illius illationis, est ex nihilo, ergo peccare potest, cum proportione applicari potest ad peccatum contra legem naturalem, ut mox videbimus.

7. *Probatur secundo.*—Secundo possumus argumentari ex factis dæmonum, quia multa peccant contra rationem naturalem, nam mentiuntur, decipiunt, inducunt ad omnia mala contra legem naturæ, odio habent proximum. Dices, aliam esse rationem de dæmonibus, aliam de Angelis in pura natura spectatis. Nunc enim hoc posteriori modo illis loquimur, et in eo statu nulla haberent incentiva, vel motiva ad peccandum contra legem naturalem. At vero in statu damnationis habent hujusmodi motiva, et incentiva altioris ordinis, quatenus privantur supernaturalibus bonis, et extraordinario modo affecti sunt. Unde nunc veluti passione vehementissima ducuntur, et secundum mentem excæcantur, et errant judicando sibi esse conveniens, quod revera non est, quibus omnibus in pura natura carerent. Quocirca juxta responsum hoc limitanda erit contraria sententia, quod Angelis sit impossibile velle aliquid contra rationem naturalem, non simpliciter, sed cum hoc addito, seu limitatione, scilicet, nisi sit in prænaturali statu constitutus, in quo habeat incitamenta superioris ordinis, quæ illum ad omnes leges rumpendas impellant, et quasi compellant. Sed contra hoc instatur, quia licet verum sit, Angelos in pura natura non habere occasiones tam graves peccandi in tali materia, nihilominus non inde sequitur, sine illis occasionibus non potuisse in eadem materia peccare. Imo oppositum videtur fieri valde probabile. Nam inde colligimus aliquod objectum turpe, et contra rationem naturalem esse amabile a voluntate Angeli sub aliqua alia ratione boni, vel convenientis per facultatem ejus naturalem, ergo tale objectum est comprehensum sub adæquato objecto voluntatis angelicæ: ergo etiam sine illis extraordinariis occasionibus, vel motivis status damnationis, esset Angelo simpliciter possibile velle illud objectum, et ita peccare contra rationem naturalem. Probatur consequentia, quia illa ratio convenientiæ, aut bonitatis posset in tali objecto esse, et considerari, ac proponi voluntati extra illum statum, ergo posset voluntas pro sua libertate illud objectum velle.

8. *Probatur tertio.*—Tertio explicatur in hunc modum. Nam dupliciter potest intelligi peccatum intra ordinem naturæ, seu contra rationem naturalem. Primo si sit contra præ-